

FAGORD

Forkortelser: Ark.: Arkitektur. Dek.: Dekoration. Guldsm.: Guldsmedeteknik. Mal.: Malerteknik. Mur.: Murteknik. Orn.: Ornament. Snedk.: Snedkerteknik. Tøm.: Tømmerteknik.

Aadring, Mal., malet Efterligning af Aarer i Træ.

Aas, *Aasbjælke*, Tøm., Bjælke, der ligger paa langs i en Bygning og bærer Spærene; den øverste Aas kaldes Rygaas, de øvrige Sideaase.

Abakus, Ark., Dek., Dækplade over Kapitæl.

Aftrapning, *aftrappet*, Mur., trinvis ordnede Murskifter eller større Murpartier (sml. Fig. 4).

afvalmet, se Valmtag.

Akantus (Akantusbladække, Akantusranke etc., sml. Baandakantus), Orn., Urt med fligede og takkede Blade, som de ses paa det korintiske Kapitæl (Fig. 24).

Det fra den klassisk-antikke Kunst stammende Motiv yndedes især i Renaissance- og Baroktiden.

Akantusmontant, Orn., Akantusblade paa lodret opstigende Stængel.

Akvamanile, Vandkande, der i katolsk Messetjeneste bruges ved Præstens Haandtvæt.

Antemensale, Alterbordsforside.

Antependium, Alterbordsforhæng.

Apsis, *Apside*, Ark., Udbygning, som Regel halvrund, hyppigst ved Korets Østmur (sml. Fig. 1).

Arkade, Ark., Dek., Buestilling. En Række Buer, som bæres af Søjler eller Piller; ogsaa om en enkelt Bue (Taarnarkade). Motivet anvendes dekorativt i Træskærerarbejder, paa Gravsten etc.; sml. Blændarkade.

Arkitrav, Ark., Dek. (ordret: Hovedbjælke), i en Gesims det nederste Profil-

led, der hviler umiddelbart paa Søjlekapitælen (sml. Fig. 26).

attisk Profil, bestaar af en Huling mellem to Rundstave, af hvilke den nedre i Regelen er kraftigere end den øvre (se Fig. 16).

attisk Slyngbaand, Dek., Orn., sammenslyngede Baand, der kan pryde den øvre Vulst paa den klassisk-attiske Base og er Modeorn. i Snedkerarbejder o. 1600 (sml. Ringbæltet under Kapitælet Fig. 26).

Baand, 1) Mur., Tøm., Dek., smalle, vandrete, baandlignende Murfremspring, f. Eks. Kragbaand; 2) visse Tømmerstykker i Tagværk (Fig. 19) og Bindingsværk, f. Eks. Hanebaand, Krydsbaand, Skraabaand.

Baandakantus, Orn., vinkelbrudte og bøjede, smalle, ofte sammenslyngede Baand, hvortil slutter sig nedhængende Klokkeblomster og Skedeblade af Akantusløv. Modeornament o. 1700—1740.

Baldakin, Dek., 1) Skærm eller Dække, der hvælver sig over noget, som Regel Figurer af hellige Personer; 2) Ornamentprydede Bueslag øverst i gotiske Altertavler.

Baluster, Rækværkstremme eller lille Pille med eet eller flere profilerede, ofte pæreformede Led.

Barok, se Stilperioder.

Base, *Basis*, Ark., Dek., den profilerede Del af en Søjles Fodstykke, der hviler paa Plinten (sml. Fig. 26).

Basilika, treskibet Kirkebygning, hvis Midtskib er bredere og højere end Side-

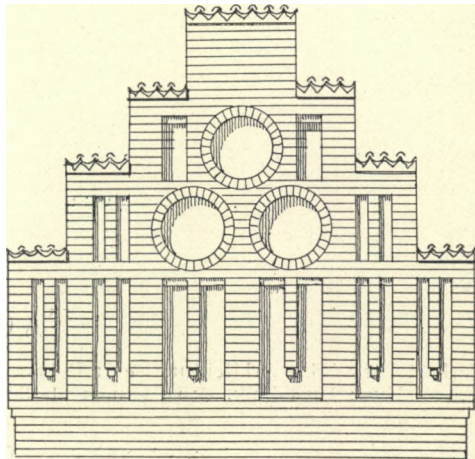
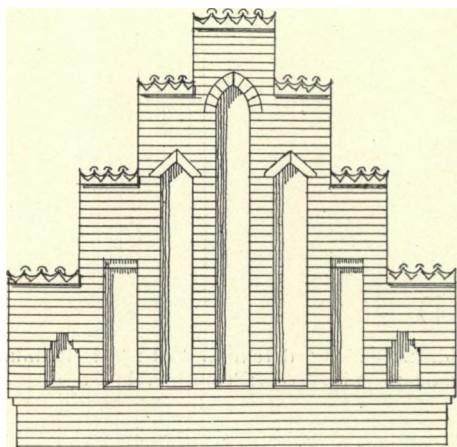

Fig. 4. Kamtakkede Gavle med sentmiddelalderlige Blændingsformer. Tilvenstre Høj blændinger; yderst: Trappestik, derefter: vandret falsede, næstinderst: Spærstik, i Midten: spidsbuet. Tilhøjre stokværksdelte Blændinger; i Midten tre Cirkelblændinger, ved Siden heraf smaa Pibeblændinger; i nederste Række: Blændinger med Hængestave.

skibene og staar i Forbindelse med disse ved Arkader.

Basrelief, se Relief.

†*Benhus*, Tilbygning, hvor i tidligere Tid de paa Kirkegaarden opgravede Ben henlagdes, som Regel dog blot et muret Rum.

Binder, Mur., Mursten, der ligger paa tværs i Muren med Kortsiden i Murflugten (se Skiftegang og Fig. 9—15).

Binderstik, se Stik.

bindig, Mur., liggende i samme lodrette Plan som den øvrige Murflade.

Bladning, *bladet Forbindelse*, Tøm., se Fig. 17—18.

blank, Mur., Snedk., upudset, uhvidtet eller umalet.

Blokskifte, se Skiftegang og Fig. 13.

Bloktandgesims, se Fig. 9.

Blændarkade, Dek., Murfordybning(er) udformet som Arkade.

Blænding, Dek. (Fig. 4), flad Murniche, anvendt enten til Pryd for at bryde glatte Murflader eller for at spare Byggemateriale (Spareblænding). Især hyppig i Gotik. Efter Prydblændingernes Form taler man om Højblændinger (rundbuede, spidsbuede, afrappede etc.), Rundblændinger, Korsblændinger, Blændingsbaand etc. (sml. Spejl).

Blændingsværk, Mur., Bindingsværk for-

blændet bag Halvstensmur (∩: at Tavlene er Helstens og rykket saa langt frem, at Tømmeret kan dækkes bag den første halve Sten).

Bolus, Mal., brunt Farvestof, hyppigt brugt i Forgylderteknik, hvor det paastryges den hvide Kridering, inden Guldbladede paalægges.

Bomhul (sml. Fig. 7), Mur., lille Hul i en Murflade, hvori Stikbomme for Murstilladset anbringes. I gotiske Facader ofte efterladt aabne.

Bosse, Dek., lille, firkantet eller rundet Fremspring paa Sten-, Træ- og Metalarbejde (sml. Diamantbosse).

†*Brixdør*, Korgitterdør.

Bruskbarok, *Bruskstil*, se Stilperioder.

Bruskværk, Dek., de for Bruskbarokken særegne Ornamentter, der minder om Øreflipper, i Begelen med bruskagtige Knuder paa Kanter og Afslutninger og hyppigt indeholdende Masker. Modeornament o. 1630—60.

Bue, Ark. Dek. (Fig. 5), 'Afdækning over en Aabning eller en Blænding, baaret af Murvanger, Piller eller Søjler.

Buestik, se Stik.

Bæltegesims, Mur., Dek., profileret Led, der deler en Murflade vandret.

Bæverhale, se Tagsten.

Bølgeranke, Orn., Planteornament med

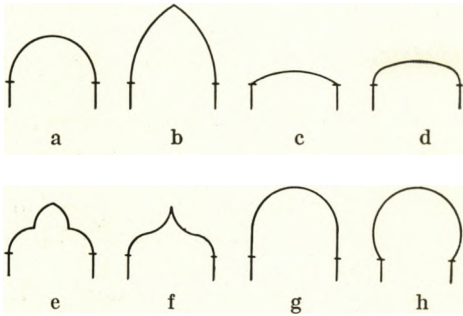

Fig. 5. Buer. a. Rundbue. b. Spidsbue. c. Fladbue. d. Fladrundbue (ell. Kurvehanksbue). e. Trekloverbue. f. Køl- eller Æselrygbue. g. Styltebue. h. Hesteskobue.

op- og nedadbugtende Stængel og et Sideskud i hver Bugtning.

Ciselering, Guldsm. (af fransk: ciseau Mejsel), Behandling med Punsel af en Metalplades Overside til Fremstilling af (fordybet) Dekoration (modsat Drivning; sml. Punsling).

†*Delle*, *Savdelle*, Tøm., (savet) Brædt, Planke.

Diamantbosse, *-kvader* (sml. Fig. 26), Dek., pyramide- eller prismeagtigt Fremspring paa Sten-, Træ- og Metalarbejde (sml. Bosse).

Dodenkop, Mal., jernholdigt Farvestof, rødt, brunt, brunviolet eller helt sortagtigt.

dorisk Orden, Ark., Dek., den ældste af de græske Søjle-Ordener (sml. Fig. 22).

Drager, Tøm., Bjælke, liggende paa langs i Bjælkelag, f. Eks. som Støtte for Lofts- eller Hanebjælker.

Dragerstol, Tøm., Stolper og andet Tømmer, som støtter en Dragerbjælke.

Drivning, Guldsm., Behandling med Hammer eller Punsel af en Metalplades *Underside*, enten til Udformning af Pladen eller til Fremstilling af (ophøjede) Dekorationer, der som oftest efterbehandles ved Ciselering (sml. Punsling).

†*Dvelik*, Dvælg, sort, groft, glinsende Lærred.

†*dønnike*, Mur., pudse.

Dør, d. v. s. Døraabning; det lukkende Element kaldes Dørfløj.

Empire, se Stilperioder.

Fals, Mur., Snedk., Tøm., retvinklet Indsnit 1) i Kanten af et Brædt, f. Eks til

Anslag for et andet Stykke Træ; 2) i en Murvange eller Murkarm, især brugt som Dekoration i gotisk Tid (sml. gotisk Vindue og Hvælvingspiller Fig. 2).

falsk Fuge, Efterligning af Fuger, indhugget ell. -skaaret som Dekoration.

Feston, Orn., en i en Bue nedhængende Kæde af Blade, Blomster og Frugter (sml. Guirlande).

†*Fibskraft*, *Fifskraft*, en Slags femskafet Tøj.

Fiale, Ark., Dek., Topspir, ofte over et lille, taarnagtigt Fodstykke, almindeligt i den gotiske Stils Prydværk.

Filigran, Guldsm., tilvirket af Guld- eller Sølvtraad.

Finering, Snedk., Paalægning af tynde Træflader paa Ydersiden af Møbler.

Firpas, Orn., firklovetagtigt Felt eller Gennembrydning.

Fiskeblære, Orn., kommaformet, fiskeblærelignende Gennembrydning i gotisk Stavværk.

Fjeder, Snedk., Tøm., smalt Fremspring langs Midten af et Brædts Længdekant, passende ind i en tilsvarende Fordybning, Not, paa Nabobrættet (Sammensløjning).

Fladsnit, se Relief.

†*Flos*, en Slags langhaaret Tøj.

Foldeværk, Dek., Fyldingsdekoration, dannet af skiftende Stave og Hulinger, der minder om Folder i et Klædebon; almindelig Dekoration i gotisk Tid, først og fremmest paa Træarbejder.

Forbandt, se Skiftegang.

†*forfærdige*, *færdige*, istandsætte, færdiggøre.

forkrøbbet, Ark., Snedk., er en Profil eller Liste, naar den ikke forløber i lige Linie, men er ført uden om et eller flere Fremspring.

Formsten, Mur., Teglsten, hvis Profil er formet i det vaade Ler før Brændingen.

Fraktur, se Skrift.

Fresco, Mal., Maleri, udført paa frisk, endnu fugtig Mørtel (italiensk: al fresco).

Frise, Ark., Dek., det ofte glatte Led i en Gesims, der forneden begrænses af Arkitraven og foroven af Kronlisten (se Fig. 26).

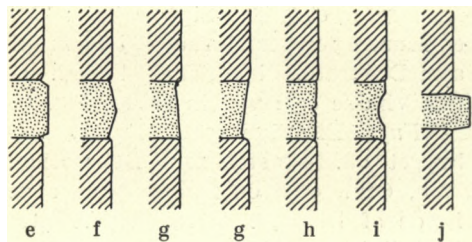

Fig. 6. Fugetyper.

Fuge (Fig. 6), Mur., det mørtelfyldte Mellemrum mellem de enkelte Sten i en Mur. Stødfugerne er de lodrette, de vandrette kaldes Leje- eller Langfuger. Nutidens Udkradsning og Fugning med særlig Mørtel kendtes næppe i Middelalderen, men den udkvællende Mørtel, som ikke afskrabedes, udtværedes eller formedes med Fugeskeen; herefter taler man om udglattede (udtværede) Fuger eller Rygfuger. Fugernes synlige Ydersider betegnes efter deres forskellige Behandling, der kan give vigtige Bidrag til en kronologisk Bestemmelse.

- 1) Fuger i Kampstens- og Kvadernure.
  - a) Udglattede, fyldte (i Plan med Stenenes Forsider), hyppigst med Kvaderridser — i romansk Kampstensmur.
  - b) Ukarakteristiske, udglattede — i ældre Kridtstenskvadernur o. lign. (i yngre Kridtstenskirker som e).
  - c) »Knasfuger«, ganske smalle, udglattede — i romansk Granitkvadernur.
  - d) Som a, men uden Ridser og ofte med indtrykkede Stenstumper — i gotisk Kampstensmur.
- 2) Fuger i Mursten.
  - e) Fremspringende, flade, med skraat afskaarne Kanter — romanske.
  - f) Skarprykkede — senromanske og gotiske.
  - g) Udglattede, skraatskaarne (med skraat holdt Murske) — gotiske.
  - h) Fyldte, midtridsede — gotiske.
  - i) »Brændte«, med lille Midtfure udført med Huljern — Renaissance.
  - j) »Hamborgfuger«, stærkt fremspringende, trapezformede eller rundede — Nyklassicisme.

†*færdige*, se forfærdige.

Gangjern, Hængsel og Stabel paa Dørfløj og Vindue.

Gesims, Ark., Dek., 1) Udgraving paa en Mur under Tagskægget (Fig. 2, sml. ogsaa Bæltesesims); 2) den profilerede Overgang mellem Væg og Loft; 3) de baarne Dele af en Søjlestilling (Fig. 26).

Gjordbue, Ark., bærende Bue under Hvælv, spændt tværs over Rummet, sml. Skjoldbue.

Glamhul, Ark., Lydhul i Kirketaarnes Klokkestokværk.

†*Gla(m)vindue*, lille Vindue.

Gotik, se Stilperioder.

Grat, Ark., Kappesøm, den (nedadvendte) Ryg, der fremkommer ved ribbeløse Hvælvingskappers Sammenstød.

Gravering, Guldsm., Indridning af Linjer, Ornamentter eller Bogstaver i Metal med en Gravstik.

Gravflise, Gulvflise med Gravskrift.

Gravramme, rektangulær Ramme af Træ, med skaaret Indskrift, beregnet til Nedlægning i Kirkegulvet i Stedet for Gravsten.

Gravtræ, halvcylinderformet Træbul med skaaret Indskrift og Ornamentter, beregnet til Anbringelse paa Kirkegaardsgrave.

Guirlande, Orn., Kæde af Festons (se d.).

Gæk, Guldsm., det paa Laaget af en Kande over Hanken siddende Greb, hvorpaa man trykker for at aabne Laaget.

Hals pilaster, se Pilaster.

Halvstens, en Murstens Bredde, f. Eks. Halvstens Bibber.

Hanebaand, *Hanebjælke*, vandret Tømmerstykke, som i Tagværket forbinder Spærene (se Fig. 19).

Hautrelief, se Relief.

Helgengrav (Sepulchrum: »Grav«), firkantet Fordybning i romanske og gotiske Alterbordplader, som Regel delt i to Afsatser, den større, øvre til et Stenlaag, den mindre, nedre til en Blykapsel med en lille Helgenrelikvie.

Helstens, en Murstens Længde, f. Eks. Helstens Kapper, Helstensstik.

Herme, Dek., Pilaster eller Pille, der foroven har Form som et menneskeligt

Hoved eller hyppigere en menneskelig Overkrop. Almindeligt benyttet i Renaissance-tiden.

Hulkel, Dek., Hulled, forsænket, afrundet Profilled.

Hvælv, *Hvælving*, Ark., hvælvet Overdækning af Rum. De hyppigst forekommende Former er Halvkuppelhvælv, Krydshvælv (sml. Fig. 2), ottedelte Hvælv og Stjernehvælv, de tre sidste i Regelen Ribbehvælv fra gotisk Tid. Sml. Grat, Kappe, Lomme, Ribbe.

Hængestav, se Stav og Fig. 4.

Høj-Gotik, *Høj-Renaissance*, se Stilperioder.

†*Højkirke* eller Storkirke, ofte anvendte Betegnelser i Rgsk. for Skibet i Modsætning til Koret (sml. Lavkirke).

Indvielseskurs, kalkmalede, indcirklede Kors (Hjulkors), som maledes paa Væggene paa de Steder, hvor Bispen ved Kirkens Indvielse havde afsat Korsets Tegn med den indviende Olie.

Ikongrafi, Beskrivelse og Forklaring af Billeder.

Intarsia, Snedk., dekorativ Finering med Indlægning af forskelligt farvet Træ.

Jesumonogram, Bogstaverne J H S, sammenskrevne eller under Forkortelsesstreg (o: Forkortelse af Jhesus).

Jonisk Orden, Ark., Dek., den anden af de græske Søjleordener (sml. Fig. 23).

†*Kaffa*, en Slags mønstret Uldplys eller Fløjl.

†*Kalemank*, halvulent, atlaskvævet, oftest sribet Stof.

Kam (Gavlkam), Ark., Gavlmurens øverste Del, der rager op over Tagfladen. Gavlkammene kan være glatte, takkede (aftrappede med Kamtakker, sml. Fig. 4) eller svungne.

Kannelure, Dek., smal, lodret løbende, rundhulet Fure paa Søjle- og Pilasterskafter (sml. Fig. 22—25); kanneleret, lodret riflet.

Kapitel (Fig. 20—25), Ark., Dek., Søjle- eller Pilasterhoved. Foruden de tre græske Hovedtyper (dorisk, jonisk, korintisk) og toskansk nævnes: a) Kompositkapitel, sammensat af jonisk og korintisk, b) Æggestavkapitel (sml. Fig. 23), toskansk Kapitel med Æggestav,

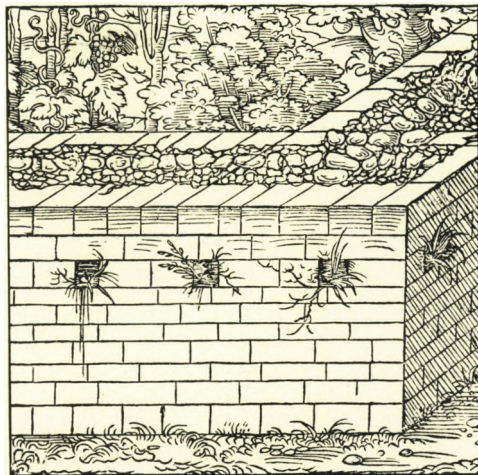

Fig. 7. Kassemur med Bomhuller. Fra Vitruvius, den tyske Udg. 1614.

c) Profilkapitel, Variation af toskansk Kapitel. Endvidere: d) Terningkapitel, og e) Trapezkapitel, begge brugt i romansk Tid.

Kappe (sml. Fig. 2), Ark., Del af et Hvælv, der paa Siderne begrænses af Ribberne (eller Graterne), fornedet af de bærende Buer (Gjord- og Skjoldbuer).

Kappesøm, se Grat.

Kardinaldyder, Tro, Haab, Kærlighed, ofte suppleret med de fire verdslige Hoveddyder: Klogskab, Retfærdighed, Maadehold og Styrke, afbildede som Kvinder med Symboler.

†*karmesiden*, (karmoisin) rød.

Karnis, Dek., Profil sammensat af et konkavt og et konvext Led, sml. Klokkeprofil (se Fig. 16).

Kartouche, rammeagtigt Ornament, med bøjede Flige og hyppigt dekoreret med Blomster, Blade, Masker o. lign.; karakteristisk for Høj-Renaissancen.

Karvesnit, Dek., Snitværk, skaaret (karvet) i Træ, som vekslende Systemer af fordybede Kilesnit ofte ordnede i Cirkler eller Stjerner.

Karyatide, Ark., Dek., bærende Kvindefigur, brugt som Støtte for en Gesims.

Kassemur, Ark., har i Modsætning til »fuld Mur« en Kærne af raa Marksten, lagt i Kalkmørtel, mellem to Murskaller af Kamp, Kridt, Munkesten (sml. Fig. 7).

Kassette (sml. Fig. 26), Dek., Orn., for-

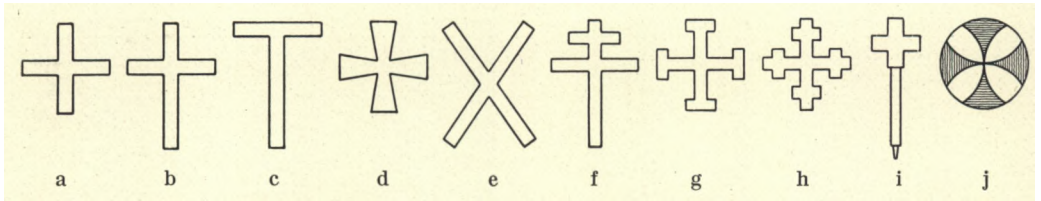

Fig. 8. Kors. a. Græsk K. b. Latinsk K. c. Antonius-K. d. Georgs-K. e. Andreas-K. f. Patriarkal-K. g. Hammer- eller Krykke-K. h. Korset K. i. Processions-K. j. Cirkel- eller Hjul-K.

dybet, firkantet, sjældnere rudeformet eller rundt Felt, ofte med en Roset i Midten. Kassetteværk er et af Renaissancetidens mest yndede Ornamenter.

Kilesten, Mur., kileformet Sten, brugt i Buestik (Kilestensstik).

Klingpung (Klingbeutel), en paa langt Skaft siddende Pung eller Pose, paa hvis Underside var fastsyet en lille Klokke; anvendt til Kollekt.

Klinke, se Mursten.

Klokkeprofil, Dek., stejl, forkert faldende Karnisprofil (se Fig. 16).

†*Kluns*, Klanghus, Klokkehus.

Knægt, Snedk., Tøm., Konsol af Træ (sml. Krumknægt, Volutknægt).

Kompositkapitel, se Kapitel og Fig. 25.

Konge, Tøm., Midtstolpe i Spir eller Tagværk.

Konsol, Ark., Dek., profileret Fremspring paa Mur eller Væg, bestemt til at bære en anden Bygningsdel eller en Figur.

Kop, Mur., Binder.

korintisk Orden, den tredje af de græske Søjleordener, se Kapitel og Fig. 24.

Kors, se Fig. 8.

Korsblad, Dek., et i fire korsstillede Flige delt Bladmotiv, der hyppigt brugtes i gotisk Prydværk.

Krabbe (Krabbeblade), Dek., ornamentalt Bladmotiv, oftest i Form af et forvredet Korsblad, til Udsmykning paa gotiske Spir, Gavle o. lign.

Kragbaand, Ark., Dek., fremspringende (udkragende) Profilled, især brugt i Bueaabninger under Buefodderne; sml.

Vederlag.

Kragsten, Kragbaand af een Sten.

Kridering, Mal., tyndt Kridtlag paa Træ, især brugt som Underlag for Temperfarver og Forgyldning.

Kronliste, Ark., Dek., det øverste, i Regelelen karnisprofilerede Led af en Gesims.

Krumknægt, Dek., lille, med Ornamenter, Englehoveder eller lign. smykket Prydbøjle, som dem, der ofte deler Frise- og Postamentfelter paa Renaissancealtertavler og -prædikestole.

Krydsbaand, Tøm., se Fig. 2.

Krydsskifte, se Skiftegang Fig. 14.

Kursiv, se Skrift.

Kvader, Ark., Natursten, firkantet tilhugget til Bygningsbrug.

Lasur, Mal., gennemsigtig Farve, ofte malet over Forgyldning eller Forsølvning.

†*Lavkirke* eller Lillekirke, ofte anvendte Betegnelser i Rgsk. for Koret i Mod sætning til Skibet.

†*Legatur* (»Legentyr«), billigt, fransk Stof, Bomuld eller groft Silke, ogsaa kaldet Brocattelle.

Lektorie-Stol, Prædikestol, der er anbragt som et Pulpitur i Skibets Østende foran Triumfvæggen.

Ligtræ, se Gravtræ.

Lisén, Ark., Dek., flad, retkantet Væg- eller Murpille. Sml. Pilaster.

Lomme, Ark., Rummet mellem en Hvælvings buede Overside og Loftsvæggen (Overvæggen).

Louis XIV, XV-, XVI-Stil, se Stilperioder.

Lysning, Ark., den snævrreste Del af Aabningen i et Vindue eller en Dør.

løbende Hund, Orn., Bort med S-lignende Figurer.

Løber, Mur., Mursten, hvis Langside ligger i Murflugten. Se Skiftegang og Fig. 9—14.

Majuskler, se Skrift.

Mandorla, mandelformet, spidsoval Glorie, navnlig brugt omkring Fremstillinger af Kristus.

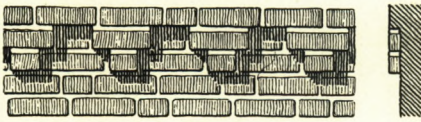

Fig. 9. Bloktandskifte.

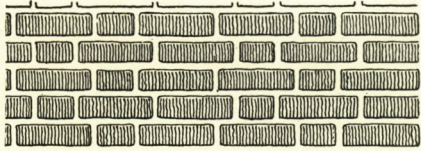

Fig. 10. Munkeskifte.

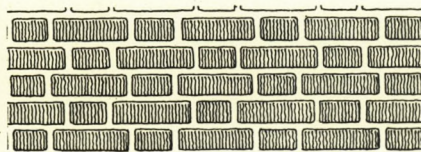

Fig. 11. Polsk Skifte.

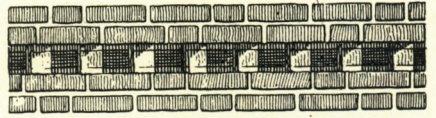

Fig. 12. Savskifte.

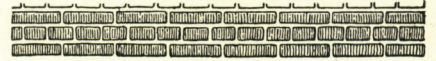

Fig. 13. Blokskifte.

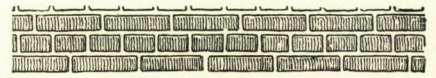

Fig. 14. Krydsskifte.

Fig. 15. Rulskifte.

Fig. 9—15. Skiftegeange.

† *Mangut*, ringe, stærkt blyblandet Tin.

Mauresk, Orn., der efterligner arabisk (maurisk) Prydværk.

Minuskler, se Skrift.

Misericordie (af Latin: misericordia, Barmhertighed), Sidde-Konsol under Korstolens Klapsæder.

Mitra, Bispehue.

monolit, bestaaende af een (Natur-) Sten.

Monstrans (-hus), Beholder til Opbevaring og Fremvisning af Relikvier og af Nadveroblater.

Monstransskab, Skab til Opbevaring af Monstransen og af Kirkens hellige Kar.

Munk, se Tagsten.

Munkesten, se Mursten.

Munkeskifte, se Skiftegang Fig. 10.

Mur, 1) Murværk i fuld Tykkelse; 2) Ydersiden af en Mur (mods. Væg).

Mursten, Mur., brændt Teglsten. Middelalderlige Munkesten maaler 25—30 X 12—14 X 7—10 cm. Fra o. 1600 blev Murstenene mindre; Nutidens danske Normalmaal er 23 X 11 X 5,5 cm. Klincker er smaa, meget haardt brændte Sten. Mursten, hvoraf en Del er afhugget, kaldes efter Størrelsen: Trekvarter, halve Sten, Kvarter (ell. Petringer).

Mæander, Orn., sammensat af Vinkelhager, i Reglen ordnet som Bort. Efter den lilleasiatiske Flod Mæander, hvis Løb er stærkt bugtet.

»*Naadestol*«, Gud Fader paa sin Trone, holdende den lidende Kristus foran sig og ofte med Helligaandsduen svævende øverst.

Nonne, se Tagsten.

Not, se Fjeder.

Ny-Gotik, se Stilperioder.

Ny-Klassicisme, se Stilperioder.

Oldermandsranke, Guldsm., den Siksaklinje, der opstod i Sølvæt, hvor Oldermænd tog Lødighedsprøven. Erstatte- des senere af Guardeinmærket.

Omsætning, Mur., Genopsætning af den ydre (eller indre) Skal af en Kvademur (sml. Skalmuring).

opskalket, Ark., Tøm., opsvajet (om Tagfod).

Overribbe, se Ribbe.

Overvæg, Ark., den over Loftet eller Hvælvet værende Del af en Væg.

Palmet, Orn., vifteagtigt Plantemotiv, hvis enkelte, glatte Bladflige ofte udgaar fra en Blomsterkalk.

Pengetavle, skuffeligende Tavle med Skaft, anvendt til Kollekt.

Perlestav, Dek., spinkel Stav, bestaaende af sammenstillede Smaakugler, ofte vekslende med cylindriske Led.

Petring, se Mursten.

Pietà (af Latin: pietas, Barmhertighed), Jomfru Maria med Kristi afsjælede Læge paa Skødet.

Piscina, Niche eller Kumme med Hul til

Vandafløb, anbragt i Korets eller Sakristiets Væg.

Pilaster, Ark., Dek., flad, rektantet Væg- eller Murpille, i Modsætning til Lisén, med Kapitæl og Base. Ofte anvendt som Dekoration paa Træarbejde. P. med Indsnøring under Kapitælet kaldes Halspilaster.

Planrelief, se Relief.

Plint, Ark., Dek., lavt, retvinklet Fodstykke under en Søjle, en Pilaster eller en Statue (se Fig. 26). Sml. Postament.

Polsk Skifte, se Skiftegang Fig. 11.

Postament, Ark., Dek., højt, foroven og forneden profileret Fodstykke under en Søjle, en Pilaster eller en Statue (sml. Fig. 26). Postamentfelter (f. Eks. paa Altertavler og Prædikestole) er de Felter, der sidder mellem de fremspringende Postamenter.

†*Pralsaat*, en Slags blomstret Tøj, halvt Uld, halvt Silke.

Predella, Fodstykke til en Altertavle af Fløj- eller Skabstype.

Profil, se Sokkel og Stav.

Profilkapitæl, se Kapitæl.

Pulpitur, Galleri med Plads til Stolestader.

Punsel, lille Staalmejsel til Brug ved Stempling, Opdrivning eller Ciselering af Metalarbejder (Punsling).

Pærestav, Stav med symmetrisk Profil, hvis Kontur minder om en Pære.

†*Rask*, en Slags uldent Tøj.

Relief, Billede eller Ornament i ophøjet Arbejde paa fast Baggrund. 1) Hautrelief, højt R. med underskaarne Figurer, 2) Basrelief, lavt R., 3) Planrelief, med svagt Fremspring, hvis Overflade ligger i eet og samme Plan; i Træ kaldes dette Fladsnit.

Rem (Murlægte), Tøm., Stræktømmer, f. Eks. langs Murens Overkant, liggende under Enderne af Loftsbjælkerne eller Spærfødderne. Se Fig. 19.

Ribbe (sml. Fig. 2), Ark., Fremspring paa Undersiden af en Hvælving mellem de enkelte Kapper. I gotisk Tid er Ribberne sammen med Gjord- og Skjoldbuer de konstruktivt bærende Led i Hvælvene, der benævnes efter Ribbedelingen (se Hvælv). Ribberne kan være uprofilerede (i Halvstens- eller Kvartstens-Bredde) eller profilerede (af Formsten). Hjælperibber paa Hvælvets Overside kaldes Overribber.

Rocaille, Orn., muslingskallignende Ornament, Rokotidens Yndlingsmotiv.

Rokoko, se Stilperioder.

romansk Stil, se Stilperioder.

Rulskifte, se Skiftegang Fig. 15.

Saalbænk, Ark., nederste, tværgaaende Led i et Vindue (sml. Fig. 1 og 2).

†*Sardug*, halvt linned, halvt uldent Tøj.

†*Savdelle*, se Delle.

Savskifte, se Skiftegang Fig. 12.

Sen-Renaissance, *Sen-romansk*, se Stilperioder.

Sepulchrum, se Helgengrav.

†*Setteni* (Satin), en Slags Silketøj.

Skablon, Mal., tynd, gennembrudt Plade til Mangfoldiggørelse af et malet Ornament.

Skalmuring, Mur., Fornylse af en Murs ydre Skal; sml. Omsætning.

skelle, †*skelne* (sml. sømme), fuge, understryge.

Skiftegang, Mur., (Murforbandt), Ordning af Stenene i en Murflade. Se Fig. 9—15. Blokskifte (Fig. 13) kaldes et Forbandt, hvori Binderne ligger lige over og under Løberne, saa at en Løber og to Bindere danner en korsformet Blok. Prydkifter

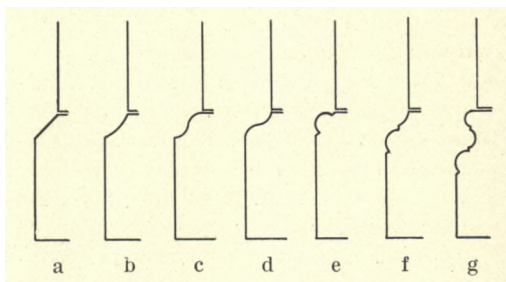

Fig. 16. Sokkelprofiler, a. Skraakant. b. Hulkant. c. Faldende Karnis. d. Omvendt (eller forkert faldende) Karnis (Klokkeprofil), e. Rundstav. f. Hulkant over Rundstav, g. Attisk.

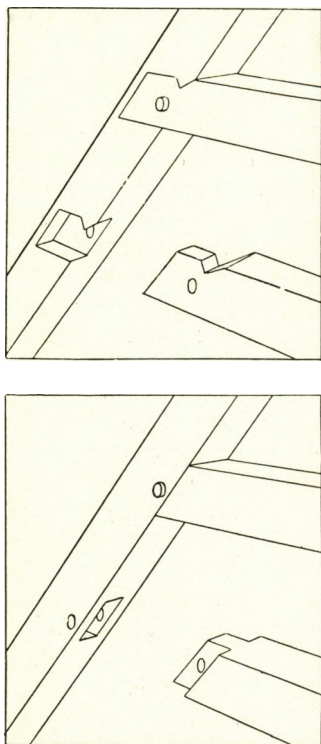

Fig. 17—18. Spær og Hanebaand, øverst samlet (bladet) med fornaglet Blad i Udsnit, nederst samlet (tappet) med fornaglet Tap i Taphul.

er Tandskifte, Savskifte (Fig. 12), Blok-tandskifte (Fig. 9).

Skjoldbue (sml. Fig. 2), Ark., bærende Bue for Hvælv, muret langs Rummets Vægge (sml. Gjordbue).

Skrift. Middelalderlige Skrifarter er: Runer (endnu stundom i Brug til o. 1300), Majuskler (o. 1100—1400), Minuskler (o. 1350—1550). Nyere Skrifarter er: Fraktur (Fraktur), Versaler (VERSALER), Kursiv (*Kursiv*) og Skriveskrift.

†*Skærstok*, Murrem.

Slutsten, Ark., særligt tilhugget Sten i en Bues eller en Hvælving's Issepunkt.

Smalte, Mal., kornet, blaat Farvestof (pulveriseret Glas).

Smig, Ark., Skraaside, f. Eks. i Muraabninger, hyppigt i Vinduer fra romansk Tid (sml. Fig. 1); et enkeltsmiget Vindue ser i vandret Snit ud som en Tragte, et dobbeltsmiget som et Timeglas.

Sokkel, Ark., den nederste Del af en Mur (over Sylden), naar denne er muret af

et andet Materiale end de øvrige Dele eller udformet med fremspringende Profil (sml. Fig. 16).

Solgisel, den af Straaler fyldte Spidsoval (Mandorla), der ofte omgiver Fremstillinger af Maria med Jesusbarnet staaende paa Maaneseqlen (Johs. Aabenbaring Kap. 12,1).

Spejl, Mur., Dek., 1) Blændingsfelt over en Dør eller et Vindue, som omslutes af det yderste Led i disses Murkarme; 2) de radialet løbende Marvstraaler i Træ.

Spindel, Ark., Cylinder, hvorom noget drejer sig, f. Eks. Søjlen i en Vindeltrappe.

Spær, Tøm., i en Tagkonstruktion de skraatstillede Tømmerstykker, der bærer Tagfladernes Lægter og Tagdækninger. Spærerne er forneden fastgjort i de gennemgaaende Loftsbjælker eller i korte, paa Murkronen hvilende »Spærsko« (se Fig. 17—19).

Spærsko, Tøm., se Spær.

Spærstik, Mur., øvre Afslutning paa Nicher og Blændinger, dannet af spærstillede Sten (sml. Fig. 4).

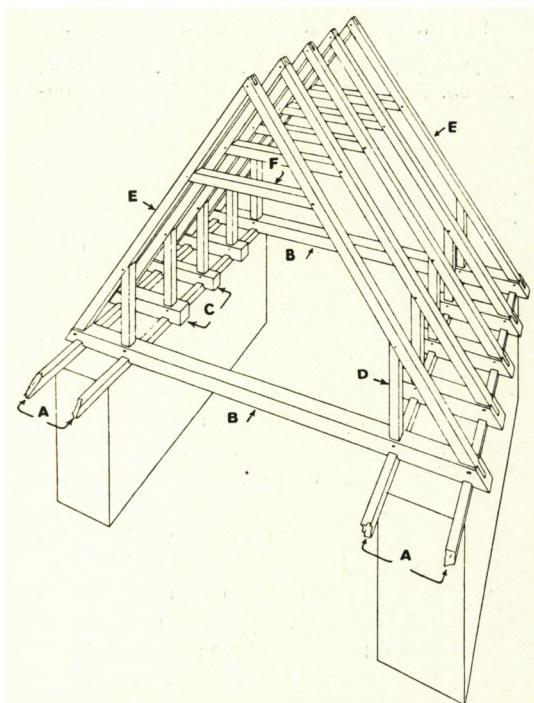

Fig. 19. Tagværk, skematisk fremstillet. A Mur-lægte (Mur-Rem). B Bjælke. C Spærsko. D Spærstiver. E Spær. F Hanebaand.

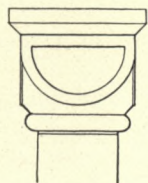

Fig. 20. Terning.

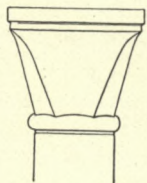

Fig. 21. Trapez.

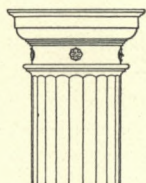
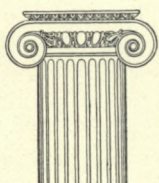
Fig. 22. Dorisk
(toskansk).

Fig. 23. Jonisk.

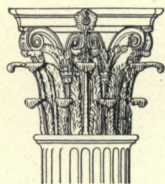

Fig. 24. Korintisk.

Fig. 25. Komposit.

Fig. 20—25. Søjlekapitæler. 20—21. Romanske.
22—25. Klassiske i Renaissanceudformning (efter Vignola).

Spærstiver, Tøm., se Spær.

Stav, Ark., Dek., fremspringende, i Gennemsnit oftest tvesidigt, halvrunder eller kvartrunder Profileret. Den almindelige Rundstav er glat. Rigere profilerede Stave, f. Eks. Pærestav, Trekløverstav. Dekorerede Stave: Bladstav, Perlestav, Tovstav, Æggestav.

Stavværk, Ark., Dek., 1) murede Stave, der deler Lysningen i et gotisk Vindue, 2) Ornament, der efterligner Vinduestavværk.

Stik, Mur., Murværket over en Muraabning eller Blænding, naar dette er muret af særligt formede Sten eller i særlig Skiftegang. Hyppigst er Buestik, sjældnere forekommer vandrette Stik. Efter Stenenes Art og Ordning tales om Binderstik, Halvstensstik, Helstensstik, Kilestensstik, Rulskiftestik etc. (sml. Fig. 1).

Stilarter, Stilperioder. Nøje Tidsgrænser kan ikke fastsættes, idet de forskellige Stilarter krydser hinanden, og selv inden for Danmarks Grænser er der Forskel paa Stilformernes Opdukken og Varighed i de enkelte Landsdele. De nedenfor givne Aarstal maa derfor ikke tages som absolutte Tidsgrænser. *Romansk Stil* o. 1100—1250 (Senromansk o. 1200—50). *Gotisk Stil* o. 1250—1550 (Ung-G. o. 1250—1300, Høj-G. o. 1300—1450, Sen-G. 1450—1550). *Renaissance* o. 1550—1630 (Ung-R. o. 1550—1590, Høj-R. o. 1590—1620, Sen-R. o. 1620—30). *Barok* o. 1630—1750 (Brusk-B. o. 1630—1660, Enevolds-Barok eller Louis XIV Stil o. 1660—1750). *Rokoko* (eller Louis XV) o. 1740—1775. *Nyklassicisme*, nyklassisk Stil (Louis XVI Stil) o. 1775—1800, Empire o. 1800—1850). — Stilkopiering efter 1850: f. Eks. ny-gotisk, nyromansk.

† *Storkirke*, se Højkirke.

Suffjæl, Tøm., Brædt, fastgjort under Tagskægget (paa Undersiderne af Bjælkeenderne) til Hindring af Træk (sml. Fig. 1).

Syld, Syldsten, Mur., Grundsten, Fundament af raa Kampesten under det egentlige Murværk (sml. Fig. 2).

Søjle, Søjleorden, se Fig. 26.

Søjlekapitel, se Kapitel og Fig. 20—25.

† *somme*, fuge.

† *Tagpander*, † *Tagpotter*, Tagsten.

Tagsten, Tagtegl, Mur., Middelalderens ældste Tagsten, Bæverhaler, der er en Efterligning af Tagspaan, er flade, nedad spidse, runde eller lige afskaarne. Den senere Middelalders almindeligste Tagsten er Munke og Nonner, begge af halvcirkelformet Tværsnit. De brede Nonner lagdes med den hule Side opad, de smallere Munke, der vendte Hulsiden nedad, dækkede over Sammenstødene mellem Nonnerne. O. 1550—1600 begyndte man at bruge ∞-formede Vingetegl, der efterhaanden blev tyndere og svagere svungne.

Tagværk, se Fig. 19.

Tandsnit (sml. Fig. 26), Mur., Dek., Række af fremspringende, firkantede

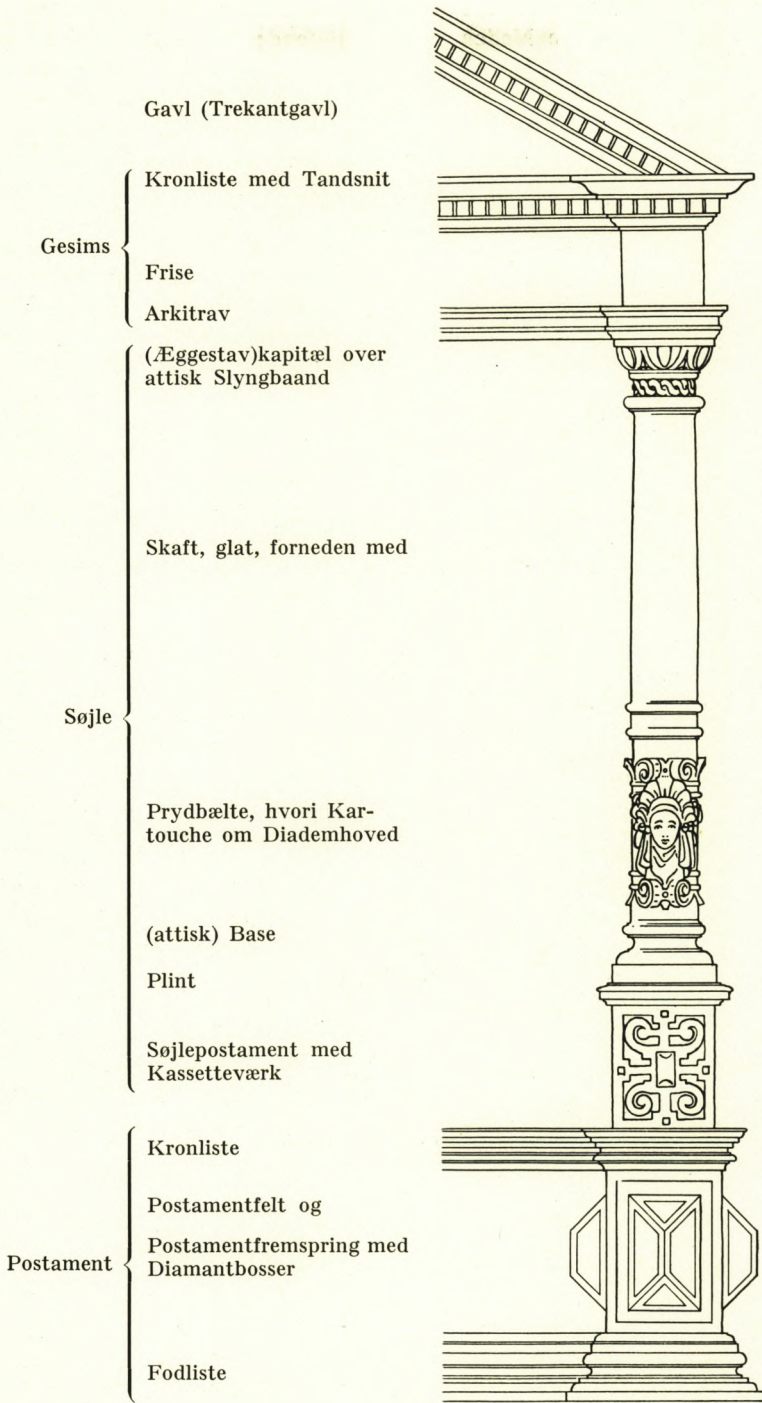

Fig. 26. Søjleskema.

eller profilerede Klodser af Sten eller Træ, anbragte med korte Mellemrum. *Tandsnitliste*, Liste med tandsnitagtige Indsnit.

Tempera, Maleri, der som Bindemiddel anvender Limvand, Æggeblomme ud-rørt i Eddike el. lign. *Tempera*-Teknikken afløses i Løbet af 14—1500'erne mere og mere af Oliemaleriet.

Terningkapitæl, se Kapitæl og Fig. 20.

† *Tinning*, Gavlkam, Kamtak.

Trapezkapitæl, se Kapitæl og Fig. 21.

† *Trip*, fløjsagtigt Stof.

Triumfbue, Ark., Korbue.

Triumfmur, Muren mellem Kor og Skib. Navnet kommer af det her anbragte Krucifiks, Lægmands- eller Triumfkorset.

Tympanon, Ark., halvcirkelformet Sten, liggende over en Dør.

udkragende, Udkragning, se Kragbaand.

Ung-Gotik, *Ung-Renaissance*, se Stilperiode.

Valmtag, Ark., hældende Tagflade over en Gavlmur.

Vandnæse (Fig. 25), Mur., Dek., profileret

Fremspring, med mer eller mindre skraanende Overside og indskaaret eller huller Underside, der tvinger Regn til at løbe af.

Vange, Ark., Karmside i en Muraabning, regnet fra dennes Fod til Vederlagshøjde.

Vederlag, Ark., det Sted, hvorpaa en Bues Fodender hviler. *Vederlagsbaand* = Kragbaand, Kragsten. *Vederlags-højde*, -linje, Buefodshøjde.

Versaler, se Skrift.

Vindjern, Tværstænger af Jern, anbragte i Vinduer til Støtte for Rudeglassets Blysprosser.

Vingetegl, se Tagsten.

Volut, Orn., spiralrullet Ornament, især karakteristisk Led i joniske, korintiske og Kompositkapitæler (sml. Fig. 23—25).

Volutbøjle, *Volutknægt*, Dek., Konsol med Volut paa Undersiden.

Vulst, Rundstav.

Væg, 1) Bindingsværks- eller Trævæg; 2) Indersiden af en Mur.

Æggestav, se Stav og Fig. 23.

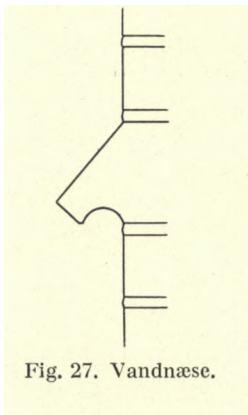

Fig. 27. Vandnæse.